

Недбайло К.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТРАНСПОЗИЦІЯ ПРИСЛІВНИКА У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено дослідженню явища транспозиції при перекладі з англійської мови на українську прислівників, уживаних у художніх текстах.

Прислівник як самостійна повнозначна частина мови у граматичній теорії був визнаний не так давно. Ранні граматисти (напр., Суїт) розглядали прислівник серед нерозчленованого розряду “часток”, куди входили всі незмінні частини мови. Такі науковці, як А.І. Смірницький, Б.А. Ільїш, В.Я. Плоткін, Л.С. Бархударов визнають прислівник як повнозначну частину мови. Щодо англійських прислівників, то більшість з них творяться за допомогою суфіксів *-ly, ward/ -wards, -ways, -fold*.

Переклад прислівників потребує значної уваги, особливо за відсутності прямого мовного еквівалента в мові перекладу. Приклади транспозиції цієї частини мови в українській досліджені недостатньо, тому темою статті було обрано прислівникові транспозиції.

Матеріалом для дослідження стали художні твори таких авторів, як О. Вайльд, А. К. Дойл, Ф.С. Фіцджеральд, Е. Хемінгуей, Дж.Д. Селінджер. У статті були використано переклади Р. Доценка, М. Дмитренка, М. Пінчевського і В. Митрофанова.

Мета статті – визначити особливості транспозицій прислівників у перекладі з англійської мови українською.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі **завдання**:

Виявлення прислівників, які найчастіше зазнають транспозиції у перекладі.

Дослідження причин застосування транспозицій прислівників у перекладі та особливостей їх уживання.

Об'єктами дослідження є лексичні одиниці, що зазнають транспозиції у перекладі. Усього проаналізовано 57 випадків транспозицій прислівників.

Перш ніж перейти до конкретних випадків перекладів прислівників, необхідно стисло назвати основні особливості прислівників на *-ly* та прислівників, які стоять на початку речення і відокремлюються комами: всі вони відрізняються від інших слів, які належать до такої частини мови, як прислівник.

Подібні прислівники на зразок *clearly, finally, ironically, indeed, anyway* є широко вживаними в сучасній англійській мові. Якщо основною властивістю прислівника є здатність визначати дієслово-присудок, то функції прислівників з модальними, оцінними, декотрими часовими й іншими показниками здебільшого виходять за рамки функцій придієслівного ад'юнкта завдяки ініціальній позиції в структурі речення. Ці прислівники поширюють свої модифікуючі властивості на речення.

Таким чином, прислівники на *-ly* та прислівники, які стоять на початку речення і відокремлюються комами, є визначальними для цілого відрізка тексту. Звичайно, що такі прислівники зумовлені й високою семантичною потенцією цих слів, здатністю містити в собі розуміння, рівнозначне змісту вставного словосполучення або підрядного речення. Дуже часто прислівники цієї групи перекладаються українською мовою прислівниками з аналогічними властивостями.

Як правило, англійські прислівники потребують декомпресії і повинні передаватись за допомогою перекладацьких транспозицій з експлікацією сенсу прислівників, для чого в МП часто використовуються різні вставні слова та стійкі словосполучення: *Anyway, it was*

the Saturday of the football game with Saxon Hall (J.D. Salinger. Catcher in the Rye). – **Одне слово**, це було в суботу, коли наші грали із Сексон-холлом у футбол (Дж.Д. Селінджер. *Над прірвою у житті*); **Indeed**, I should have thought a little more (A.C. Doyle. Sh. H. *A Scandal in Bohemia*) – **Таки ваша правда**, - мені, перш ніж сказати це, слід було трохи краще до вас приглянутися (А.К. Дойл. *Ш.Х. Скандал в Богемії*).

В останньому прикладі у перекладі трапляється експлікація сенсу прислівника, який відповідає за своїми функціями і походженням цілому реченню. Частіше за все повної експлікації зазнають так звані прислівники “точки зору”, які виражають різноманітні аспекти тієї чи іншої ситуації.

Також слід звернути увагу на прислівник *finally*, який дуже часто стоїть перед початком останнього фрагмента складної синтаксичної конструкції і опускається при перекладі: *From time to time I heard some vague account of his doings: of his summons to Odessa in the case of the Trepoff murder, of his clearing up of the singular tragedy of the Atkinson brothers at Trincomalee, and finally of the mission which he had accomplished so delicately and succesfully for the reigning family of Holland* (A.C. Doyle. Sh. H. *A Scandal in Bohemia*) – Час від часу до мене доходили невиразні чутки про його справи; то його викликали в Одесу розслідувати вбивство Трепова, то він розгадав причину незвичайної трагедії братів Аткінсонів у Трінкомалі, то вельми успішно виконав **делікатну** місію, доручену йому голландською королівською родиною (А. К. Дойл. *Ш. Х. Скандал в Богемії*).

У цьому прикладі прислівник *finally* опускається, тому що перекладач використовує сполучники *to, to, to* для демонстрації чергування описуваних дій. Крім прислівника *finally* можна спостерігати, як транспонується при перекладі прислівник *delicately* у прикметник. Взагалі перехідність прислівників у прикметники при перекладі є дуже частотною. Можна навіть сказати, що саме у прикметники прислівники транспонуються частіше за все. І серед них лише прислівники на *-ly*: *He was balancing himself on the dashboard of his car with that resourcefulness of movement that is so peculiarly American that comes, I suppose, with the absence of lifting work in youth* (F.S. Fitzgerald. *The Great Gatsby*) – Він балансував, стоячи на приступці автомобіля, з **тією розкутістю рухів**, яка так **властива** американцям – певно, від того, що замолоду ми не знаємо тяжкої фізичної праці (Ф.С. Фіцджеральд. *Великий Гетсбі*); *But after forty days without a fish the boy's parents had told him that the old man was now definitely and finally salao* (E. Hemingway. *The Old Man and the Sea*) – Та по тих сорока нещасливих днях хлопцеві батьки сказали, що старий **менер справжній** *salao* (Е. Хемінгуей. *Старий і море*).

Дуже цікавими є приклади перекладу прислівників, які підсилюють емоційну забарвленість речення. Часто перекладачі опускають їх при перекладі, чим роблять МП не такою емоційною, як оригінал. Такі приклади дуже характерні для художнього перекладу, який не потребує наукової точності: *I am afraid I made you a little angry this morning in the car* (F.S. Fitzgerald. *The Great Gatsby*) – Я, здається, розсердив вас сьогодні в машині (Ф.С. Фіцджеральд. *Великий Гетсбі*); *It was great relief, and I tried very hard to die...* (F.S. Fitzgerald. *The Great Gatsby*) – Вірше, друже, я навіть зрадів їй – ліз під кулі, шукав смерті (Ф.С. Фіцджеральд. *Великий Гетсбі*).

Бувають випадки, коли при перекладі замість прямого відповідника використовується дієслово. Така транспозиція пояснюється предикативністю прислівника. На цей факт вказує І.І. Мещанінов, називаючи прислівник *атрибутивним носієм предикативного значення* [3, 163]. Прислівники якісно-означальні та міри і ступеня також транспонуються при перекладі українською мовою дієсловами: *Maybe two guys. If that many* (J.D. Salinger. *Catcher in the Rye*) – Ну, може є один-два справжніх хлопці, якщо взагалі

стільки **нашкребеться** (Дж.Д. Селінджер. *Над прірвою у житті*); *I want to be out before it is light* (Е. Хемінгуей. *The Old Man and the Sea*) – *Хочу вийти з бухти поки не розвидніє* (Е. Хемінгуей. *Старий і море*).

З погляду смислового наповнення такі прислівники можна розглядати як скомпресовані речення з іменним складеним присудком з предикатом-прикметником *...it is light*. Крім того, навіть при наявності прямого мовного відповідника прислівники можуть перекладатися дієсловом: *Evidently feeling that the subject had been thoroughly changed, he looked in turn at the others* (F.S. Fitzgerald. *The Great Gatsby*) – *Вважаючи, очевидно, що йому вдалося перевести розмову на інше, він обвів поглядом присутніх – мовляв, ось вам тема, продовжуйте* (Ф.С. Фіцджеральд. *Великий Гетсбі*).

Тут прислівник-обставина образу дії *thoroughly*, що має словниковий відповідник 1) *цілком*, 2) *старанно, сумлінно*, перекладається дієсловом-присудком підрядного речення. Підкреслене підрядне речення оригіналу в пасивному стані, що характерне для англійської мови, при перекладі трансформується в підрядне активного стану, що властиве українській мові. Внаслідок уведення актанта в речення воно зазнає трансформацій, а саме: підмет перетворюється на додаток, присудок стає складеним (*вдалося перевести*) з огляду на необхідність описового перекладу значення прислівника. Однак ця транспозиція не є обов'язковою, бо речення можна, на нашу думку, перекласти й таким чином: *Вважаючи, очевидно, що він цілком перевів розмову на інше, він обвів поглядом присутніх – мовляв, ось вам тема, продовжуйте*. Такий переклад зумовлено індивідуально-перекладацьким рішенням.

Узусні норми української мови зумовлюють транспозицію прислівника в дієприслівник у такому прикладі: *She floated face down for a few yards* (F.S. Fitzgerald. *The Great Gatsby*) – *Кілька ярдів пропливла, не піднімаючи обличчя з води* (Ф.С. Фіцджеральд. *Великий Гетсбі*).

Позначаючи образ дії, прислівник перекладається описово. Часто такі прислівники при перекладі розгортуються в більш складні синтаксичні елементи, наприклад, у дієприслівниковий зворот, як у вищезазначеному реченні.

Отже, якщо прислівник не має прямого словникового відповідника, чи контекст вимагає застосування оказіонального відповідника, то такий прислівник може бути перекладений дієсловом. Це пояснюється наявністю у прислівника прихованого предикативного значення.

У багатьох випадках засоби МО не дозволяють дати адекватну інтерпретацію деяких прислівників через українські прислівники, словосполучення та інші синтаксичні елементи, наприклад дієприслівникові звороти. Переклад таких прислівників здійснюється за допомогою підрядних речень, про які вже йшлося.

Дуже цікавим є те, що прислівники можуть перекладатися українською мовою навіть службовою частиною мови – часткою. Найхарактернішими ознаками партикуляції є неможливість утворювати словосполучення і виступати членами речення, а також набуття прислівниками нової функції – здатності певним чином обслуговувати слово, словосполучення, речення, надавати їм додаткових відтінків. І.Р. Вихованець, вказуючи на нечастиномовний характер так званих службових слів, називає частки аналітичними синтаксичними морфемами, які на рівні комунікативного синтаксису вживаються для вираження актуального членування (виділяють і підкреслюють тему або рему) [1, 222]. І так можуть транспонуватися прислівники як означальні, так і обставинні: *This morning I had hardly started when the doctor in his carriage overtook me* (A.C. Doyle. *Sherlock Holmes*) – *Сьогодні вранці, тільки-но я вийшов з дому, мене наздогнав у своєму екіпажі лікар* (А.К.

Доїл. Шерлок Холмс); *I have seldom heard him mention her under any other name* (A.C. Doyle. Sh. H. *A Scandal in Bohemia*) – Я майже не чув, щоб він згадував її якимось інакше (А.К. Доїл. Ш.Х. Скандал в Богемії).

Прислівники також можуть переходити в стійкі словосполучення або фразеологічні звороти. Такі приклади становлять значний інтерес: *I rang the bell, and was shown up to the chamber which had formerly been in part my own* (A.C. Doyle. Sh. H. *A Scandal in Bohemia*) – Я подзвонив, і мене провели до кімнати, яка свого часу була почасти моєю (А.К. Доїл. Ш.Х. Скандал в Богемії); *I had seen little of Holmes lately* (A.C. Doyle. Sh. H. *A Scandal in Bohemia*) – Останнім часом ми рідко бачилися з Холмсом (А.К. Доїл. Ш.Х. Скандал в Богемії).

Дуже рідкою є транспозиція прислівника в іменник. У нижченаведеному прикладі в оригіналі прислівник входить у зв'язок з іменником, виконуючи роль неузгодженого означення. І, щоб зробити переклад більш експресивним, в українській мові було вжито іменник: *With hardly a word spoken, but with a kindly eyes, he waved me to an arm-chair* (A.C. Doyle. Sh. H. *A Scandal in Bohemia*) – Майже без слів, але з теплою в погляді він показав мені рукою на крісло (А.К. Доїл. Ш.Х. Скандал в Богемії).

Також зустрічається перехід прислівників у вставні слова. Така транспозиція є рідкісною, але цікавою, тому що при такій перехідності не залишається жодних ознак прислівника. А вставні слова не виступають у реченні як самостійна або службова частина мови, вони є модальними словами, які виражають ставлення до того, що було сказано. Наприклад: *Because practically the whole school except me was there* (J.D. Salinger. *Catcher in the Rye*) – Крім мене там зібралася, вважайте, вся школа (Дж.Д. Селінджер. Над прірвою у житті).

Завдяки дослідженому матеріалу можна зробити такі висновки. Транспозиції прислівників не є поширеними при перекладі, на відміну від дієслівникових та іменникових. Вони у більшості випадків і перекладаються прислівниками. Але проаналізований матеріал показав, що прислівники, як і інші частини мови, транспонуються. Вони переходять дуже часто у прикметники, фразеологічні звороти, частки, дієприслівникові звороти, дієслова, і менш вживаними є транспозиції у іменники і вставні слова. Особливу зацікавленість становлять прислівники на *-ly* та прислівники, які відокремлюються комами. Вони мають інші властивості, на відміну від звичайних прислівників, і своїми показниками частіше за все виходять за рамки функцій придієслівного ад'юнкта завдяки положенню на самому початку речення. Ці прислівники розповсюджують свої модифікуючі здатності на речення і таким чином у перекладі теж дуже часто виконують таку функцію. Стосовно ж прислівників на *-ly*, які не відокремлюються комами, то вони у більшості випадків при перекладі підкреслюють емоційну забарвленість речення. Таку функцію виконують і деякі інші прислівники. Ці приклади дуже характерні для художнього перекладу, який не потребує наукової точності. Також прислівники можуть випускатися при перекладі, що не дуже добре впливає на МП, тому що зникає деяка емоційність, яка була присутня у мові оригіналу. Питання транспозиції прислівників при перекладі на українську мову є дуже актуальним і перспективним для лінгвістичного дослідження.

Використана література:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 222 с.
2. Конан Доїл А. Людина з Бейкер-стріт: Повість та оповідання / Пер. з англ. М. А. Дмитренка. – К.: Дніпро, 2001. – 447 с.
3. Мещанинов И.И. Глагольные и именные формы сказуемого // И.И. Мещанинов. Глагол. – Л.: Наука,

1982. – С. 155-219.
4. *Фіцджеральд Ф.С.* Великий Гетсбі. Роман. – М.: Изд-во “Менеджер”, 2005. – 208 с.
  5. *Фіцджеральд Ф.С.* Великий Гетсбі / Пер. з англ. М. Пінчевського; Передм. та приміт. Т. Денисової. – Харків: Фоліо, 2003. – 397 с.
  6. *Хемінгуей Е.* Старий і море / Пер. з англ. В. Митрофанової. – Київ: Дніпро. – 179 с. (українською й англійською мовами).
  7. *Conan Doyle A.* His Last Bow. – Penguin Popular Classics, 1997. – 198 p.
  8. *Вайльд О.* Портрет Доріана Грея / Пер. з англ. Р. Доценка. – К: Школа, 2003. – 255 с.

Радчук В.Д.
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ЗАБОБОН НЕПЕРЕКЛАДНОСТІ (ЧИ ПІД СИЛУ МОВІ ТАРАСА ПЕРЕКЛАД ЦИТАТ?)

Перекладність – ключове поняття в теорії перекладу й основоположний принцип у професійному світогляді перекладача. Без орудної ідеї потенціалу мови, яку на практиці завжди живить відчуття її тонкощів, неможлива робота як журналіста чи письменника, так і посередника в міжмовному порозумінні – інтерпретатора чужих думок і душевних поривань. Бо хто ж буде братися за переклад, коли наперед відомо, що нічого перекласти не вдасться?

Утім, у нашому повсякденному побуті живучим є забобон неперекладності – переконання у незламній монополії на думку і почуття тієї мови, що нею первісно їх висловлено. Це може здатися дуже дивним, але сповідують ідею неперекладності передусім ті люди, які причетні до мистецтва слова і науки про слово: професійні газетярі, радіо- і тележурналісти, письменники, літературні критики і – що особливо характерно (чи краще б сказати, надзвичайно парадоксально) – мовознавці. Забобон неперекладності сьогодні так міцно вкорінений, що виступати проти нього відкрито, ризикуючи тим, що тебе обвішають ярликами з усіякими “ізмами” (на які завжди багатий сон ледачого розуму), може хіба що нерозважливий еретик. Освічені носії української мови уникають перекладу в тих випадках, коли він не лише можливий і робиться легко, але й конче необхідний як елемент культури цілісного тексту, життєздатності мови і доступності самої думки. Ця шкідлива звичка німувати на своє і рідне, звичка відмовлятися від власного голосу на користь чужого набула такого поширення, що ми її навіть не помічаємо. Можна без перебільшення твердити, що нею уражена вся українськомовна спільнота.

Надто тоді це очевидно, коли цитуємо чужомовних авторів без перекладу, нібито “для документальності”. Що ж ми у таких випадках хочемо документувати: фізичний порух чужого пера, вібрації звуку чи доказ свого розуміння суті висловлювання?

Ось приклад парадоксу, з якого аж випирає недомисел: критик-літературознавець у відгуку на перекладознавчу книгу наводить, **не впускаючи у свою мову**, відомі слова М. Цветаєвої: “Мені кажуть – Пушкін не піддається перекладові. Як **може** не піддаватися перекладові той, хто переклав на свою (загальнолюдську) мову не сказане і несказанне?..” [5]. Йдеться про поета, що своїми перекладами й оригінальними творами сам спростував той скептицизм щодо “домашніх” можливостей своєї мови, який був міцно вкорінений у франкомовному російському дворянстві. Мало того – показав, що “великий і могутній” мові росіян надається вселенський гуманізм. Якби О. Пушкін був вузькосвітським поетом, його самого ніхто б і не брався перекладати. Він бо й сам провіщав: “Про мене відголос пройде в